

מכותל הישיבה

עלון תורני חודשי מבית מדרשם של תלמידי ישיבת הכותל

פרשת וישב	כניסת השבת 16:00	צאת השבת 17:14	גיליון 67	התשפ"ד כסלו	העלון מוקדש לשמירה והצלחת עמינו וחיינו, ולחזרת כל השבויים והחטופים לשלום	עריכה: זיו ששון ארזי להערות, הארות וקבלת העלון rziv111@gmail.com
--------------	---------------------	-------------------	--------------	----------------	---	--

ברכות ואיחולים - מזל טוב ל...

לר' לביא פלס
(בוגר הכולל)
ורעייתו לרגל
הולדת בנם

לר' צוריאל
רחמין ורעייתו
לרגל הולדת
בנם

כיתבו לכם על קרן השור'

ר' עמוס אייזנברג • מאמר פתיחה

ומה כותבים על קרן השור? שאין להם חלק באלקי ישראל. הביטוי אלקי ישראל (ולא אלקים בסתם) - פירושו שהקב"ה מחובר וקשור לעם ישראל. היוונים טוענים שאין לאלוקים קשר לעולם. לפי תפיסתם האלוק הוא כ"כ עליון עד שאינו מתייחס לעולם, לא אכפת לו מהעולם הזה. וכן הביטוי 'חלק' באלקי ישראל - החלק אינו עומד לעצמו אלא חלק מדבר גדול יותר. בעצם הכתיבה על קרן השור היא אמירה שמבטאת גם בפירוש המילולי שלה וגם באופן הכתיבה שלה את התפיסה היוונית שאין לעם ישראל קשר מיוחד לקב"ה. יש חשיבות וערך למציאות של העולם הזה ואין שום דבר רוחני מעבר למה שרואים בעיניים. התפיסה הזו היא חושך - החושך מסתיר על המציאות. גם אם אדם נמצא בחדר חשוך מלא מעדנים הוא יישאר רעב כיון שאינו מודע למה שיש שם. וכך גם התפיסה היוונית מנסה להסתיר נוכחות קיימת ואמיתית של הקב"ה והקשר שלו עם עם ישראל. מלכות יוון מנסה להחשיך את עיני ישראל - להביא אותנו לחשוב ולתפוס כמותם.

המדרש ממשיך ואומר שההצלה הסופית מהתפיסה היוונית באה ע"י הרוח המרחפת על פני התהום - זו רוחו של משיח, ומשיח בא בזכות התשובה. אנו צריכים להיות מחוברים לרוח ולא לחומר. אנו צריכים לצפות למשיח. כאשר אנו מתעוררים לתשובה, מבינים שהעולם הרוחני זה העיקר, זו המציאות האמיתית והחזקה, אנו משתחררים מתפיסת יוון ומקריבים את ביאת הגואל. זה ענינו של חג החנוכה ונרותיו - להאיר את עיני ישראל ולהשתחרר מהשעבוד החיצוני, ובעיקר מהשעבוד הפנימי ליוון. להיות מודעים לאמת ולא לעצום עיניים.

והאר עינינו בתורתך ודבק ליבנו במצוותיך ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך

כתוב במדרש: "והארץ היתה תהו זו בכל ראיתי את הארץ והנה תהו (ירמיה ד כג), ובהו זה מדיי ויבהילו להביא את המן (אסתר ו יד), וחשך זו יוון שהחשיכה עיני ישראל בגזרותיה שהיתה אומרת לישראל כתבו בקרן שור שאין להם חלק באלהי ישראל, על פני תהום זו מלכות הרשעה הזו, מה תהום הזה אין לו חקר כך מלכות הרשעה אין לה חקר, ורוח אלהים מרחפת זה רוחו של משיח היך מה דאת אמר ונחה עליו רוח יי' וגו' (ישעיה יא ב), באי זו זכות משמשת ובאה מרחפת על פני המים בזכות התשובה שנמשלה במים שפכי כמים לבך (איכה ב יט). ר' חגי' בשם ר' פדת ברית כרותה למים אפילו בשעת שרב רוחה שייפה" (בראשית רבה פרשת בראשית פרשה ב).

למה היוונים גזרו על ישראל לכתוב על קרן השור שאינם מאמינים ואין להם קשר לאלקי ישראל? למה הגזירה הזו מתוארת כהחשכת עיני ישראל?

השור מבטא את עוצמות החיים שיש בעולם הזה, את הכח והעוצמה לפעול במציאות. ישנו ביטוי בסלנג 'איזה שור הוא' - רוצה לומר אדם עצמתי וחזק. הקרן מבטאת את שיא העצמה שהרי היא מעין כתר לשור שהוא עצמתי גם ללא קרניו. אם נתבונן יותר לעומק נראה שכבר בהר סיני העגל נבחר לשמש בתפקיד דומה - סמל מייצג של אלהות הנמצאת בעולם הזה ולא נעלמת לה בהר סיני. אלהות שיש בה כח ועצמה. והולכת לפני העם - קרוב ונוכח.

היוונים ואמרים לישראל שיכתבו - למה דווקא לכתוב? הכתיבה נותנת נוכחות ויציבות לדבר שכותבים. הכתיבה, בשונה מדיבור שניתן להכחישו או לטעון שהוצא מההקשר הנכון, היא דבר שמתקיים לאורך זמן ומוכיח בצורה ברורה את הרעיון. בכתיבה - הכל כתוב, ברור ומתקיים לאורך שנים. הכתיבה על קרן השור מבטאת את הנוכחות לאורך זמן של שיא העוצמה בעוה"ז.

הנס שבטבע

נריה צברי | שיעור ב' • נס החנוכה

חכמתם תרמה לעולם כ"כ הרבה הישגיהם בתחומי האומנות, מדע, פוליטיקה, ועוד, כל אלו נקראים בעיני חז"ל חושך, מדוע?!

נסה לבאר הדברים, הרב יצחק הוטנר זצ"ל בספרו פחד יצחק (חנוכה, מאמר ב', פ"ב) כותב שישנן שתי משמעויות למילה 'הודאה', המשמעות הפשוטה היא במוכן של הודיה, תודה. אך גם ישנה משמעות של 'מודה על האמת', 'הודאת בעל דין'. לכאורה נראה שאין קשר בין שתי

חג החנוכה נתפס בעיני רבים כחג גבורה בלבד, בו נלחמו מעטים מול רבים חלשים נגד גיבורים ובכל זאת ניצחו, אך האם יש מקום להבנה עמוקה יותר?

המדרש בב"ר (ב,ד) מפרש את הפסוק "והארץ הייתה תהו ובוהו וחושך על פני תהום", ו"חושך" זו מלכות יוון, שהחשיכה עיניהם של ישראל, נשאלת השאלה מה כל כך רע ביוונים שהם נקראים "חושך" שלנו? והרי

המשמעותיות הללו, אך כותב הרב שורש אחד לשתיים, כי בזמן שבו מודים אנו להשם על הטובות שגמל עימנו, אנו מכירים שהכל ניתן ממנו ובהשגחתו, וע"כ אומר הרב שעיקר נס החג נועד לחיזוק השקפה זו שיש להודות על הטבע כנס.

לפי זה יש לבאר מדוע תפיסתם של היוונים הייתה כפירה בהנהגה הבלתי טבעית,¹ כאשר דניאל הנביא ראה בחלומו את ארבע המלכויות שימלכו בעולם וישעבדו את עמ"י, ראה את מלכות יוון כדמות נמר. וכבר הודיעונו חז"ל "הווי עז כנמר", דהיינו שהנמר מידתו עזות. ומעתה מה שכלל ישראל משבחים את הקב"ה על השגחתו, זהו מהלך של תשובה ניצחת למידת העזות והכפירה של היוונים הסוברים שעולם כמנהגו נוהג.

עקרון זה נלמד מדברי הגמרא בשבת (כא:): השואלת "מאי חנוכה?" ופירש"י "על איזה נס קבעוה?" האם ימי החנוכה נקבעו על נס גילוי פך השמן או על נס ניצחון החשמונאים. ותשובת הגמרא שנס חנוכה נקבע על נס פך השמן, וצריך להבין, מדוע קבעו חז"ל את ימי החנוכה דווקא על נס פך השמן? ומאידך, מדוע בנוסח "על הנסים" מודגש דווקא נס המלחמה ואילו נס פך השמן מוזכר בהבלעה ("והדליקו נרות בחצרות קודשך")?

עוד יש לשאול על הפיוט "מעוז צור" מדוע נכתב "בני בינה ימי שמונה קבעו שיר", וכותב רש"י (שמות ל"א, ג) ש"בינה" פירושה "להבין דבר מתוך דבר". ומדוע הוצרכו חז"ל ל"בינה" כדי לקבוע את שמונת ימי החנוכה, הלא דבר פשוט שצריך להודות ל-ה'?! וכיון שעוסקים אנו בסוגיא של "מאי חנוכה" יש ליישב את קושייתו המפורסמת של ה"בית יוסף" (סי' תר"ע) מדוע קבעו שמונה ימים לזכר נס פך השמן, שהרי ביום הראשון היה מספיק שמן להדלקת יום אחד, ונמצא שנעשה הנס רק בשבעה לילות?

על מנת ליישב הקושיות, נעיין בדברי הרמב"ן בספר שמות (י"ג, ט"ז) "מן הנסים הגדולים והמפורסמים, אדם מודה בניסים הנסתרים, שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם ניסים ואין בהם טבע ומנהגו של עולם".

לביאור דברי הרמב"ן, מה תפקידו של ה"נס", מצינו בלשון הכתובים שלמילה "נס", ישנן שני פירושים האחד פלא (רש"י ירמיה טז, יט), השני דגל, אות, סימן (רש"י ישעיה ה, כו). ושורשן גם כן הוא משותף ש"הפלא" נועד להיות "סימן" שגם הטבע הוא נס, ואלו הם דברי הרמב"ן שהניסים הגלויים גורמים להכרה בניסים הנסתרים. לפי השקפה זו מבאר הרמב"ן (בראשית מ"ו, ט"ו) ש"כל יסודות התורה בניסים נסתרים הם". כלומר, כל הייעודים בתורה שאם יעשה האדם מצוות יצליח, ואם ח"ו יעשה עבירות יכרתו עונשו, הם דברים הנראים כטבע, אך למעשה הם נס, רק שנס זה הוא נסתר.

ע"פ דברי הרמב"ן מתורצת קושיית ה"בית יוסף" שהרי גם הטבע הוא נס אך נסתר, ולכן בעומק ההתבוננות, אין הבדל בין הדלקת הנר הראשון

בשמן באופן טבעי, לבין הדלקת הנרות ביתר שבעת הימים בנס. מפני שבדבר שהאדם מורגל בדרך כלל אינו מתפעל, מה שאין כן כאשר רואה דבר חדש המשונה מטבע העולם, מתפעל ומכיר בזה בהשגחת הבורא, ולכן קבעו חז"ל החג לזכר נס פך השמן, כי ע"י נס זה נתגלה שגם הנר הדולק ביום הראשון הוא נס, וכן נס הניצחון במלחמה.

ומעתה נוכל להבין את לשון הפיוט מדוע הוצרכו חכמים ל"בינה" לקבוע שמונת ימי "שיר ורננים". מאחר ובחנוכה ההודאה היא גם על היום הראשון שהיה בהנהגת הטבע, צריכים "בינה" להבין זאת שמתוך הניסים הגלויים גם הנהגת הטבע בבריאה אינה אלא השגחת הקב"ה ובבחנינת נס. ובכך נבין מדוע קבעו חז"ל את מצוות ימי החנוכה על נס פך השמן ולא על נס ניצחון המלחמה. וכן מדוע בנוסח הודאה ב"על הנסים" הוזכר נס הניצחון ולא נס פך השמן. שהנה המהר"ל ("נר מצוה", עמ' פב) מבאר שיש הבדל יסודי בין נס פך השמן שהיה נס גלוי לבין נס הניצחון במלחמה שהיה נס נסתר כי יש פתחון פה לטועים לחשוב שהחשמונאים ניצחו את היוונים באופן טבעי, בזכות גבורתם תעוזתם ותבונתם לטכס תכסיסים מול היוונים. ולפי זה קובע המהר"ל שלמעשה עיקר קביעת ימי החנוכה היה על ניצחון היוונים, אלא שבגלל שנס זה נסתר הוא, לפיכך עשה הקב"ה נס גלוי בפך השמן, כדי שידעו הכל, שמאת הקב"ה הייתה זאת, נמצא שענין נס המנורה נועד להאיר את עינינו להכיר בניסים הנסתרים. ובוזה יוכן כאשר שואלת הגמרא "על איזה נס קבעוה", היא מביאה את הנס "הנגלה" של השמן ומבליעה נס המלחמה הנס הנסתר (וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום), ואילו ב"על הנסים" הוצנע נס פך השמן והודגש נס הניצחון במלחמה, שהוא עיקר הטעם של ההודאה בחנוכה, להכיר שאין טבע בעולם, והכל נס בהשגחתו יתברך.

לאור האמור, שמהות ימי החנוכה נועדו לבסס את ההשקפה שאין טבע בעולם, והכל בהשגחת הבורא, יוכן מדוע גילוי זה מיוחד דווקא בניצחון החשמונאים על היוונים. שכן עיקר פיריתם של היוונים הוא במושג "נס", ולדעתם כל הפעולות בעולם הם אך טבעיות, וכפי שכותב הרמב"ן (ויקרא ט"ז, ח') "המתחכמים בטבע הנמשכים אחרי היוני (אריסטו) אשר הכחיש כל דבר זולתי המורגש לו, והגיס דעתו לחשוב, כי כל ענין שלא השיג אליו בסברתו איננו אמת". על כן "תשובת המשקל" בנס פך השמן היא ההשקפה שאין טבע בעולם והכל נס תחת השגחתו של הי"ת.

ולכן מובן מדוע קרייה חכמת יוון בשם "חושך" שהחשיכה עיניהם של ישראל והחדירה את "חכמתם" המסבירה שהכל הוא טבע וסותמת לב האדם. לפיכך התיקון והדרך שבה אנו צריכים לנהוג בימי החנוכה היא הוספת האור על החושך, הוספה וחיזוק של הסתכלות פנימית ומעמיקה על פני הסתכלות חיצונית, ידיעת האמת במקום חסרון הידיעה, ונדע להשכיל שמאת הי"ת הכל קורה! חג שמח!

איסור מלאכה בחנוכה

אוריאל גוזל | שיעור ב' • פינת ההלכה

לעומת זאת כתב הרב אלישיב שראוי שלא לעשות כל מלאכה המתמשכת יותר מידי זמן, ואפילו בכללם בישול ואפייה. והסיבה שהחמיר הרב אלישיב יותר מחול המועד היא משום שבחנוכה לא עצם המלאכה נאסר כמו בשבת, ביום טוב, בחול המועד ובראש חודש שם נאסר כדי שיהיה היכר בין יום רגיל לאותם ימים. בחנוכה לעומת זאת, המלאכה שנאסרה בזמן הדלקת הנרות באה כדי שיהיה היכר לפרסומי ניסא, ושלא יהיה היסח הדעת מהנרות.

ועוד טעם לאיסור המלאכה הוא מפני שפעם כדי לעשות מלאכה, במיוחד בזמן הדלקת הנרות (צאת הכוכבים), היה צורך באור מפני שהיה חשוך. ואם היה מותר בעשיית מלאכה בזמן ההדלקה, היו יכולים לטעות ולעשות מלאכה לאור הנרות (שהיה אור מיוחד שהוסיף לאור הבית היומימי) שכפי הידוע נרות החנוכה "קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם" לשום צורך.

אמנם יש שהתירו כביסה במכונת כביסה משום שאין כאן פעולה מסובכת וארוכה כל כך, ואזי אין היסח הדעת מהנרות. והוסיף הרב אלישיב ואמר שבשבת הצורך יכול אדם לעשות מלאכות, משום שהאיסור של לא לעשות מלאכה אינו חמור כל כך.

בלבוש כתב שני טעמים לאיסור עשיית מלאכה בעוד שהנרות דולקים: א. להורות שהן אסורים להשתמש לאורן. כלומר שמשום כך הנשים נמנעות

כתוב בשולחן ערוך בסימן הראשון העוסק בהלכות חנוכה (סימן תר"ע סעיף א'): "בכ"ה בכסלו (מתחילין) שמונת ימי חנוכה, ואסורים בהספד ובתענית, אבל מותרים בעשיית מלאכה. ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד הנרות דולקות ויש נשים שאומרות להקל להם."

המשנה ברורה שם אומר שדווקא נשים אסורות במלאכה לפי שנעשה הנס על ידיהן כפי שמוזכר בסעיף הבא בשו"ע, שהמנהג לאכול גבינה בחנוכה לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב. ובהמשך המשנה ברורה בסעיף קטן ד' אומר שאסורות הנשים במלאכה בעוד שהנרות דולקות בביתו כדי להכיר שאסור להשתמש לאורה, והוא בחצי שעה הראשונה שבה יוצאים ידי חובת המצווה.

ברצוני להתעכב על החלק המודגש לעיל מתוך הציטוט שהבאנו מהשולחן ערוך, ולנסות לבאר לדעת המפרשים מהו אותו גדר מלאכה בו נשים נאסרו בזמן ההדלקה, ומה טעם המנהג.

נחלקו הפוסקים באילו מלאכות נאסרו.

בספר "הלכות חנוכה" מובא בשם הרב משה פיינשטיין שכתב שאסור רק מלאכות ועבודות שנאסרו בחול המועד. כגון: כביסה, אריגה, תפירה, גיהוץ, שטיפה, ולנקות את הבית וכדומה, אסור. אך לבשל ולאפות מותר, וכיצא בזה כל מלאכות של דבר האבד מותר לעשותם.

¹ ולהודיעה לרבים ואינה דבר השם ח"ו וזה היה מטרתם להשכיח מעמ"י שהשם הוא המנהיג בעולם.

² סמך לדברים נמצא בסידורי תימן ויוצאי צפון אפריקה שנוסח על הנסים אצלם הוא "לשכחם מתורתך" היוונים טענו שהתורה היא עוד חכמה וראוי לתרגמה לעוד שפות

ממלאכה כדי שיהיה היכרא. ב. כדי שלא יהיה היסח הדעת מזכר הנס עושים לפחות אותה שעה כמו יום טוב. ויוצא לכאן שיש נפקא מינה בין שני הטעמים: לטעם הראשון שאמר הלבוש שאסור לעשות מלאכה משום היכר שלא יבואו להשתמש לאורה ואם כן יוצא שכל מלאכה נאסרה. ואילו בטעם השני שמביא, שכדי לא להסיח הדעת עושים אותה שעה כמו יום טוב, יוצא שבישול מותר כמו ביום טוב! ולא כל המלאכות נאסרו. מתרץ הרב אלישיב שהטעם השני, כדי לא להסיח הדעת, יוצא שכל המלאכות נאסרו ו**אפילו בישול** אם זה נחשב היסח הדעת! אך אמר שעל כל פנים להכין דבר קל כמו כוס תה או קפה מותר מהטעם שהבאנו מקודם. וגם יש להוסיף שכל האיסור שהביא הרב אלישיב היה על

'וימצאהו איש והנה תועה בשדה'

אליה כאפי | שיעור ה' • עומק בפרשת השבוע

חזון משכם לביתו כיון שלא מצא את אחיו, כי לא ידע איפה הם, ולכן שלח אליו המלאך...⁶

בעל חומש 'תורה שלמה'⁷ מביא על המילים 'והנה תעה' כמה מדרשים:

"והנה תעה - רמז לו על ג' גלויות. ת' - ארבע מאות של מצרים. ע' - ע' של בבל. ה' - ה' אלפים של כולם"⁸
"והנה תעה" - א"ל המלאך ואין אתה יודע שאתה הולך לתעות".⁹

יוצא אם כן שהמלאך רומז ליוסף שיידע לאורך כל הדרך הארוכה שהוא הולך לעבור, **שיש מנהיג לבירה והדברים קורים כפי שהם צריכים לקרות**. רבש"ע הוא המכוון את יוסף אל אחיו והוא המכוון את כל המאורעות שיקרו לו בהמשך – זריקתו לבור ומכירתו לבית פוטיפר, גירוי הדוב הלווא היא אשת פוטיפר בו וזריקתו לבית הסוהר. שהייתו שם ועלייתו להיות משנה למלך פרעה. כדברי המדרש המפורסם בהמשך הפרשה:

"ויהי בעת ההיא, רבי שמואל בר נחמן פתח (ירמיה כט) כי אנכי ידעתי את המחשבות, שבטים היו עסוקין במכירתו של יוסף, ויוסף היה עסוק בשקו ובתעניתו, ראובן היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויעקב היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויהודה היה עסוק ליקח לו אשה, והקב"ה היה עוסק בורא אורו של מלך המשיח".¹⁰

נמצאנו למדים, שלהקב"ה יש הנהגה מיוחדת בעולמו, בה הוא מוביל את העולם אל יעודו על ידי מעשי בני אדם, שלא מתוך מודעות מוחלטת ובחירה שלהם. לצד הנהגה זו, בה האדם 'משחק תפקיד' בעל כרחו בתהליכים עולמיים גדולים שלא תמיד קשורים אליו ישירות באופן אישי, ישנה הנהגה של השגחה פרטית, בה האדם מרגיש שה' נמצא איתו צמוד ושומר עליו באופן אישי.

וכך ניתן לראות בהמשך הפרשה, שכשהשבטים באים למכור את יוסף לישמעאלים השיירה נושאת איתה בשמים - נכאת וצרי ולוט.¹¹ ומסביר רש"י במקום:

"ונגמליהם נושאים וגו' - למה פירסם הכתוב את משאם, להודיע מתן שכרן של צדיקים, שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריח רע, ולזה נודמו בשמים שלא ירוח מריח רע".

יוסף הצדיק, בתוך כל הקושי האישי של הזריקה לבור והמכירה לסוחרים המבטאת את המעבר אל הלא נודע, מצליח לראות את השגחת ה' הפרטית עליו, כמה ה' דואג לו, שבשיירה בא הוא נלקח יש לפחות ריח טוב! אומר יוסף לעצמו – ה' איתי!

כולנו הולכים בדרך, לכולנו יש רצון טוב למלא את רצון אבינו שבשמיים, וחלקנו גם טועים בדרך, לא תמיד מבינים לאיפה צריך ללכת ומה לעשות. רק זאת צריך לדעת, שרבש"ע מוביל את כל העולם אל התיקון השלם, הכל תחת שליטתו הגמורה, ובנוסף הוא מנהל את הכל ברחמים גמורים,

בתחילת פרשתנו התורה מספרת על החיכוכים בין יוסף לאחיו. אחיו של יוסף הולכים לרעות את הצאן בשכם ויעקב מבקש מיוסף ללכת לראות בשלומם. לפני פגישתם התורה מתארת לנו אירוע שקרה בדרך:

"וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ נָא רְאֵה אֶת שְׁלוֹם אָחִיךָ וְאֵת שְׁלוֹם הָצֹאן וְהַשְׁבִּנִי דָבָר וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֶק חֶבְרוֹן וַיָּבֹא שְׂכֶמָה: וַיִּמְצְאוּהוּ אִישׁ וְהָנָה תַּעֲה פִּשְׁעָה וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה תִּבְקֹשׁ: וַיֹּאמֶר אֶת אָחִי אֲנֹכִי מִבְּקֶשׁ הַגִּידָה נָא לִי אִיפֹה הֵם רְעִים: וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נִסְעוּ מִזֶּה כִּי שְׁמַעְתִּי אֲמָרִים נִלְכָּה דִּתְּיִנָּה וַיִּלְךְ יוֹסֵף אַחֵר אָחָיו וַיִּמְצְאֵם בְּדֶתֶן"¹²

וצריך לשאול, מה באה ללמדנו התורה שיוסף תעה בדרך? ומה עניין האיש שבא לעזור לו?

מצינו במדרש שכל טוב הסבר מיהו אותו האיש:

"וימצאהו איש. זה גבריאל, שנאמר והאיש גבריאל אשר ראיתי (בחזיון תחילה) [בחזון בתחלה] מועף ביעף (דניאל ט כא):

והנה תועה בשדה. יוסף היה תועה בשדה שאינו יודע לכוין הדרך, ודומה לדבר תעיתי כשה אובד (תהלים קיט קע), או חמורו תועה (שמות כג ד): וישאלהו האיש לאמר. לו בקול גדול שיכול לשמוע, מה תבקש:"¹³

ומוסיף באגדת בראשית:

"בשעה ששלחו אביו אצל אחיו, כיון שהלך תעה ומצאו המלאך שנמסר מן הקדוש ברוך הוא לשמרו, שנאמר וימצאהו איש וגומר..."¹⁴

כותב הרמב"ן במקום:

"וימצאהו איש והנה תעה בשדה" - יאמר כי הוא תועה מן הדרך ולא היה יודע אנה ילך, ונכנס בשדה כי במקום המרעה היה מבקש אותם. ויארץ הכתוב בזה, להגיד כי סיבות רבות באו אליו שהיה ראוי לחזור לו, אבל הכל סבל לכבוד אביו.

ולהודיענו עוד, כי הגזרה אמת והחריצות שקר, כי זימן לו הקדוש ברוך הוא מורה דרך **שלא מדעתו להביאו בידם**. ולזה נתכוונו רבותינו (ב"ר פ"ד י"ד) באמרם כי **האישים האלה הם מלאכים**, שלא על חנם היה כל הסיפור הזה, **להודיענו כי עצת ה' היא תקום**:"

ניתן לראות שתי נקודות מרכזיות בדברי הרמב"ן.

- מסירות הנפש שיש ליוסף כלפי אביו, ורצונו לקיים כיבוד הורים.¹⁵
 - מכירת יוסף היא חלק מהמהלך האלוקי בבניין עם ישראל, ורבש"ע מתערב במציאות כדי לקיים אותה.
- מעין זה כותב המהר"ל בספרו גור אריה:

"זה גבריאל. דעל כרחך מלאך היה, דאם לא כן למה צריך כל הסיפור שמצאו איש ושאל אותו "איפה הם רועים", ואמר לו בדותן הם והלך אליהם, מאי נפקא מיניה אם מתחלה הלך אליהם בלי טעות או על ידי טעות, ולמה הוצרך הכתוב לכל זה לומר "וימצאהו איש", אלא שהשם יתברך שלח מלאך להגיעו אל אחיו, ואם לא כן לא הלך אל אחיו אלא היה

² בראשית, ל"ז, י"ד-י"ז.

³ שכל טוב (בובר) בראשית פרשת וישב פרק ל"ז סימן ט"ו.

⁴ אגדת בראשית (בובר) פרק ע"ג ד"ה [א] ואל שדי.

⁵ מומלץ לעיין כאן בדברי בעל הבאר מים חיים שמרחיב את היסוד הנ"ל:

⁶ גור אריה בראשית פרשת וישב פרק ל"ז פסוק ט"ו.

⁷ רבי מנחם מנדל כשר. הוציא ספר שבו כל המקורות של דברי חז"ל על התורה.

⁸ מובא בכתבי יד במבוא לתנחומא ישן סד. ועיין דעת זקנים במקום.

⁹ מדרש תנחומא ישן וישב י"ג.

¹⁰ בראשית רבה (וילנא) פרשת וישב פרשה פ"ה סימן א'.

¹¹ "וַיֵּשְׁבוּ לְאָכֹל לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיֵּרְאוּ וְהָנָה אֶרֶץ וַיִּשְׁמְעֻלִים בָּאָה מִגְלַעַד וּגְמֻלֵיהֶם נִשְׁאִים נִכָּאת וְצָרִי וּלְטִי הַלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרָיִם:" (בראשית פרק ל"ז, כ"ה)

רבש"ע מבקש ממנו לזכור תמיד ש"גם מאחורי הדברים הקשים העוברים עליך, אני עומד". לא סתם הימים הללו של המלחמה בה אנו נמצאים והפרשות הללו באים ביחד, יש פה איזה רמז וציפייה מאתנו לחפש את 'הנכסא צרי ולוט'. גם אם לא מבינים את כל המהלך הכללי של גאולתנו, צריך תמיד לחפש את רבש"ע שקורא לנו ורוצה בטובתנו.

הסלמנדרא, עוף החול והקודש

ר' יצחק גליק | כולל • אגדות חז"ל וחנוכה

האילולי להקריב ילדים באש והיא מביאה את הסיפור הניסי של חזקיה מלך יהודה בעודו יתנוק, אביו ניסה להעבירו באש והתלמוד אומר שאימו הצילה אותו, איך?

'אף חזקיה מלך יהודה ביקש אביו לעשות לו כן אלא שסכתו אמו סלמנדרא' (סנהדרין סג ע"ב)

הסלמנדרא הצילה את חזקיה המלך והמדרש נותן הסבר לכוחה המיוחד של הסלמנדרא:

בריות הגדלות באור, ואין גדלות באור, ואיזו זו סלמנדרא. כיצד? הזגין עושין את הזכוכית, כשהן מסיקין את הכבשן שבעה ימים ושבעה לילות רצופין, מכובד האור יוצא משם בריה הדומה לעכביש [גרסה אחרת- עכבר] והבריות קורין אותה סלמנדרא. אדם סך ידו מדמה, או אחד מאבריו, אין האור שולטת באותו מקום, למה? על שתחילת בריאתה מן האור. (מדרש תנחומא וישב ג).

על פי הגמרא הסלמנדרא אינה יכולה לחיות מחוץ לאש. וכפי שראינו בעוף החול, גם הסלמנדרא כוחה מהאש ואפילו להלכה היא איננה מעבירה טומאה.¹²

בשני היצורים המוזרים הללו אנו פוגשים את האש כמוטיב מרכזי לחיי נצח. בחנוכה אנו מדליקים אש, אש קטנה שמבטאת את הנצחיות של עם ישראל. ניתן לומר שבחנוכה אנחנו חוגגים את הניצחון של הנר הקטן אך הנצחי, ניצחנו כמובנים של נצח, ניצחנו תרבות שבאותה עת נראה שהיא שולטת בעולם, אך במובנים של נצח היא כבר מזמן לא קיימת. חנוכה הוא חג של תרבות, של שליטה במחשבה ובאמונה. תרבות הנצח היא שלנו, "התרבות הזאת לא לנו כי בליבנו אש!" (עדי רן שם, שם), ואל לנו להתמכר לתרבויות זרות, תרבויות חולפות, כי אנו עם הקודש! כמו שנכתב לעיל, אש יכולה לשרוד לנצח, זה תלוי רק בנו - כמה נתחזק אותה וכמה עצים נוספים, כלומר כמה נשמות נדליק כמה תורה נרבה. האש היא מאוד רוחנית, לא ניתן לשקול אותה והיא גם לא כפופה לחוק המשיכה. זאת ועוד, האש לא מתמעטת כאשר מדליקים איתה נר נוסף. וכך גם עניין התורה והחסד, כאשר אדם משקיע בלימוד תורה או בנתינה לאחר, הוא אינו נחסר או מפסיד מזה, אלא רק מתמלא, רק מתמלא באור וכוחות.

אני מזמין אתכם להתמכר, כן, להתמכר! להתמכר לנצח, נצח ישראל, נצח התורה, וחס ושלום לא להתמכר לתרבות השקרית שסביבנו. תרבות האש שלנו היא התורה הקדוש "הלא כה דברי כאש נאום ה'", תרבות הנצח של עם סגולה. יש בנו אש שאי אפשר להסביר בשכל האנושי וזה מטריף את כל העולם. לכן הם מנסים להילחם בנו מלחמת תרבות.

המלחמה הנוכחית- חרבות ברזל- רק נדמת לנו כמלחמה פיזית גרידא, אבל אל לנו לשכוח את המלחמה האמיתית. מלחמת האור מול החושך, מלחמת חיי עולם מול חיי שעה. בעיקר יושבי בית המדרש שיש בכוחם לשנות דברים במציאות ממש. בחנוכה הזה נכון כולנו כאשר נאמר - "להשכיחם תורתך" ונחייך, נזכור שאנחנו, עם ישראל ובעיקר לומדי התורה הקדושה, אנחנו הניצחון האמיתי על תרבות יוון הרשעה. אנחנו סלמנדרא ואנחנו רואי עוף חול, כתשו אותנו עד עפר והנה אנחנו קמנו כמו גדולים. אנחנו ההוכחה שיש באמת ניצחון רוח על חומר. העבירו אותנו במשרפות והנה אנחנו כאן. וכאן נישאר. לנצח.

גם את הפרטים הקטנים הנוגעים לכל אחד ואחד מאיתנו, וברחמינו המרובים מפגיש אותנו תמיד עם מלאכים בדרך. נכון, לפעמים הם בכלל לא נראים כמלאכים, ואנחנו לא תמיד מבינים מה הם רוצים לומר לנו. אך אם רק ננסה להקשיב לקול ה' המהלך בין הדברים, נזכה להבין ואפילו במעט את הרמזים, הסודות והכיוונים אליהם אנו צריכים לצעוד.

בתרבויות זרות ואגדות-עם אנו מכירים תיאורים של עוף הנקרא עוף החול (פיניקס בלעז) שיש לו תכונות יוצאות דופן והעיקרית שבהן שהוא חי לעולמי עד, האם יש דבר כזה ביהדות??

הפסוק באיוב אומר: וְאָמַר עִם קִנִּי אֶגְוֶעַ וְכַחֵל אֶרְכֶּה יָמַי. (כ"ט, יח). בפסוק מתואר שאיוב שיווע למות בבית, הקן הפרטי שלו, ושחיייו לא יהרסו לחלוטין לפני שימות. יתר על כן, הוא קיווה להאריך ימים כמו ה"חול". מה הוא החול המדובר? לפי הפירוש הפשוט, כמו חול הים: וכך מפרש הרמב"ן ז"ל (שם) - "אגוע- סבור שאמות בביתי עם בני ובנותי אחר שארבה ימים כחול הימים", כלומר שחול הים בא לבטא עמידות ואריכות ימים.

מצינו בהקשרים אחרים בתנ"ך, שחול הים מבטא דווקא כמות גדולה מאוד, כמות עצומה בלתי נספרת, לדוג':

כִּי כִרְךָ אֶכְרֶכֶךְ וְהִרְכֶּה אֶרְכֶּה אֶת יָרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחֵל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם וְיִרְשֶׁךָ אֶת שְׁעַר אֲבִיבִי. (בראשית כ"ב, יז).

וכך פרשנים אחרים מסבירים באופן דומה אצלנו ואומרים שביטוי זה הוא גוזמה-

ואומר...- בעבור יושר דרכי אמרתי, כאשר אגוע ואמות אהיה עם קני- רצונו לומר לא תחרב ביתי כי אמות. אף אמרתי אשר ארבה ימים כמספר חול הים- והוא מלשון גוזמא. (מצודת דוד, איוב, כט י"ח).

עד כה ראינו פרשנים שהולכים עם הפירוש הפשוט והפשטי שהחול הוא מטאפורה לדברים נצחיים/עצומים. אך ישנם פרשנים אחרים המסבירים את הפסוק בצורה אחרת לגמרי, ומתארים את החול כציפור אגדתית:

כחול- שם עוף שאמרו חז"ל שחי לעולם ושכל אלף שנה ישרוף בקינו וישוב לחיות. וכן משוררי עמים הקדמונים הזכירו את העוף באופן קרוב לזה. (מלבי"ם, ביאור המילות, איוב כ"ט יח)

פירוש זה גם מובא על ידי רש"י וזכרנו לברכה, והוא מסביר בו איך עוף החול חי לנצח:

עוף ושמו חול- ולא נקנסה עליו מיתה שלא טעם מעץ הדעת. ולבסוף אלף שנה, מתחדש וחוזר לנערותו. (רש"י, איוב, כ"ט יח)

חז"ל במדרש מזכירים את עוף החול, וז"ל:

[חזה] האכילה את הבהמה ואת החיה ואת העופות [מפרי עץ הדעת]. הכל שמעו לה, חוץ מעוף אחד ושמו חול, הדא הוא דכתיב "וכחול ארבה ימים". דבי רבי ינאי אמרי: אלף שנה הוא חי, ובסוף אלף שנה אש יוצאה מקנו ושורפתו. ומשתייר בו כביצה, וחוזר ומגדל אברים וחי. ר' יודן בר ר' שמעון אומר: אלף שנים חי, ולבסוף אלף שנים גופו כלה ואבריו מתמרטין, ומשתייר בו כביצה, וחוזר ומגדל אברים (בראשית רבה פרשה י"ט ט).

דוגמא נוספת שחז"ל מזכירים את עוף החול- עוף החול של נח: אורשינה- אשכחניה אבא דגני בספנא דתיבואתא [נח מצא את האורשינה שוכב בקרקעית התיבה] אמר ליה [אמר לו], "לא בעית מזוני [לא רצית מזונות]? אמר ליה [השיב לו] "חזיתך דהות טרידא, אמינא לך לא אצערך [ראיתי שהיית טרוד, ואמרתי לא אצער אותך]". אמר ליה, יהא רעוא שלא תמות [יהי רצון שלא תמות] שנאמר 'ואמר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים'. (סנהדרין קח ע"ב).

ופירש"י שם: "אורשינא- עוף ושמו חול בלשון המקרא, ואינו מת לעולם. יוצא אם כן, שעוף החול נשרף באש ויוצא מהאפר ובכך חי לנצח! והדבר מזכיר את האש עצמה, שבאופן תיאורטי אם ילבו אותה באופן תדיר יכולה להישאר לנצח.

סלמנדרת האש

בתלמוד מוזכרת הסלמנדרא, שהיא יצור הנראה כלטאה רגילה אך נאמר עליה כי היא מוזיקה ביכולות מופלאות ביותר. הגמרא דנה במנהג

¹² של שרץ טמא? אחת התשובות היא שהסלמנדרא נוצרת מן האש ולכן כמו האש היא אינה מעברה טומאה ('ענף יוסף' על עין 'עקב על חולין קכ"ז ע"א).

¹² דרך אגב, ישנה קושיא גדולה: הסלמנדרא נחשבת לשרץ, דבר המעביר טומאה כאשר הוא מת. ואיך הגיע חזקיהו לדרגת רוח הקדש, אם בילדותו סכו אותו בדם

